

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kıssalar Yoluyla Kazandırılmaya Çalışılan Ahlaki Davranışlar

(Moral Behaviors That Are Tried To Be Acquired Through Stories in Primary School Religious
Culture and Moral Knowledge Textbooks)

Yasin DOĞAN Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU

Doktora Öğrenci, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Din Eğitimi
Sivas | Türkiye
y_dogan_58@hotmail.com
orcid.org/0009-0003-2350-2126

Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi
Sivas | Türkiye
nasikoglu@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-7706-7604

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi Article Types | Research Article
Geliş Tarihi | 17/Ocak/2024 Received | 17/January /2024
Kabul Tarihi | 5/Haziran /2024 Accepted | 5/June/2024
Yayın Tarihi | 30/Haziran/2024 Published | 30/June/2024

Atf | Cite as:

Doğan, Yasin- AŞIKOĞLU, Nevzat Yaşar. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kıssalar Yoluyla Kazandırılmaya Çalışılan Ahlaki Davranışlar [Moral Behaviors That Are Tried To Be Acquired Through Stories in Primary School Religious Culture and Moral Knowledge Textbooks]". Tokat İlmîyat Dergisi 12/1 (Haziran | June 2024), 88-114.

[https:// DOI: 10.51450/ ilmiyat.1421411](https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1421411)

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iTenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

| This article has been scanned by iTenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Türkiye.

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

Moral Behaviors That Are Tried to Be Acquired Through Stories in Primary School Religious Culture and Moral Knowledge Textbooks

Abstract: Throughout history, Allah the Almighty has willed to teach moral behaviors to humanity through prophets and divine scriptures, encouraging the practice of morality. As with other holy books, moral behaviors are one of the most emphasized topics in the Quran. Allah the Almighty presented moral behavior concretely by giving examples from the lives of the prophets so that people could better understand them. Thus, he wanted to show that these behaviors are applicable.

Teaching moral behaviors from an early age is significant for their lasting impact. Behaviors learned during childhood are easier to endure than those acquired later in life. Therefore, it is crucial to teach moral behaviors from the beginning of one's education.

The primary school age is a period when students seek role models, emulate people they feel close to, and identify between their life and their own. For this reason, they need individuals they can take as an example in this age. Studies have shown that primary school students consider people who set examples as role models, not people who give them advice. Therefore, it is essential to teach students the lives of people they can identify with, using accurate information and concrete examples.

Prophets are the most important figures students can take as an example in line with the religious knowledge they have acquired. For students to take the prophets as an example, it is important that they learn and adopt their lives, and especially the moral behaviors they care about from reliable sources. For this purpose, the lives of the prophets should be told correctly and in accordance with the students' level in Religious Culture and Ethics courses at primary school age, and concrete stories that may be of interest to students should be included.

The importance of textbooks prepared to facilitate teaching and support students' education is undeniable. These books must align with the curriculum, as well as the age and level of the students. Primary school Religious Culture and Ethics textbooks strive to present the lives of prophets in a simple manner based on the Quran and other authentic sources. The prophets' lives have been prepared according to the target age group's language, literature, visual content, and religious development. Thus, it was aimed to teach students specific values and moral behaviors through examples from the lives of the prophets.

In this context, our study has discussed the importance of certain values and moral behaviors that the lives of prophets, taught in the Primary Education Religious Culture and Ethics textbooks prescribed by the Ministry of National Education during the 2022-2023 academic year, aim to instill in students. No other study extensively examines the moral behaviors in the prophet stories found in these textbooks. This situation adds originality to our work and increases its significance. The research aims to identify the moral behaviors intended to be imparted to students through the lives of prophets featured in these books. This study is important in terms of revealing the importance of teaching moral behavior to primary school children with examples from the lives of the prophets, and it is expected to contribute to the field of religious education on the subject. The content analysis method, one of the qualitative research methods, was adopted in the study. By examining the textbooks, moral behaviors under the title 'I Know a Prophet' were identified and analyzed in detail. For better teaching of moral behaviors, the religious development levels of primary school-aged students should be considered, and utmost care must be taken with the content of the books.

Keywords: Religious Education, Moral Behavior, Prophet, DKAB, Textbook

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Kıssalar Yoluyla Kazandırılmaya Çalışılan Ahlaki Davranışlar

Öz: Yüce Allah, tarih boyunca peygamberler ve ilahi kitaplar aracılığıyla insanlara ahlaki davranışları öğretmek istemiş ve ahlaki olanı uygulamaları konusunda teşvik etmiştir. Diğer kutsal kitaplarda olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'de de en çok üzerinde durulan konulardan biri ahlaki davranışlardır. Yüce Allah insanların daha iyi anlamaları için ahlaki davranışları, peygamber hayatlarından örnekler vererek somut halde sunmuştur. Böylece bu davranışların uygulanabilir olduğunu göstermek istemiştir.

Ahlaki davranışların küçük yaşlardan itibaren öğretilmesi kalıcı olması açısından önem arz etmektedir. Çocukluk döneminden itibaren öğrenilen davranışların, ileriki yaşlarda öğrenilen davranışlara oranla kalıcı olması daha kolaydır. Bu nedenle ahlaki davranışların eğitim öğretim hayatının başlarından itibaren öğretilmesi önemli bir husustur. İlköğretim çağı; öğrencilerin rol model arayışında oldukları, kendilerine yakın hissettikleri kişilere özentili duydıkları, onların hayatı ile kendi hayatları arasında özdeşim kurdukları bir dönemdir. Bu nedenle bu çağda örnek alabilecekleri insanlara ihtiyaçları vardır. Bu alanda yapılan çalışmalar ilköğretim çağındaki öğrencilerin kendilerine öğüt veren insanları değil, örnek olan insanları rol model kabul ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu sebeple doğru bilgilerle ve somut örneklerle öğrencilere özdeşim kurabilecekleri insanların hayatlarını öğretmek gerekmektedir. Öğrencilerin edindikleri dini bilgiler doğrultusunda örnek alabilecekleri en önemli kişiler peygamberlerdir. Öğrencilerin peygamberleri örnek alabilmeleri için onların hayatlarını ve özellikle de önemsedikleri ahlaki davranışları doğru kaynaklardan öğrenmeleri ve benimsemeleri önemlidir. Bunun için ilköğretim çağında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde peygamberlerin hayatları öğrencilerin seviyesine uygun ve doğru bir şekilde anlatılmalı ve öğrencilerin ilgilerini çekebilecek somut hikâyelere yer verilmelidir. Dersin işlenişine ve öğrencilerin eğitimine yardımcı olması için hazırlanan ders kitaplarının önemi yadsınamayacak kadar büyüktür. Kitapların, dersin öğretim programına, öğrencinin yaş ve seviyesine uygun olması çok önemlidir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında peygamber hayatları Kur'an- ı Kerim'e ve diğer sahih kaynaklara dayalı olarak sade bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Peygamberlerin hayatları dil, edebiyat, görsel içerik ve hitap edilen yaş grubunun dini gelişimine uygun olarak hazırlanmıştır. Böylece peygamberlerin hayatlarından örneklerle öğrencilere bazı değerler ve ahlaki davranışlar kazandırılmak istenmiştir. Bu çerçevede çalışmamızda 2022-2023 Eğitim- Öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı ilköğretim okullarında okutulan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında öğretimi yapılan peygamber hayatlarının öğrencilere kazandırmak istediği bazı değerler ve ahlaki davranışların önemi tartışılmıştır. Ders kitaplarında yer alan peygamber kıssalarındaki ahlaki davranışları geniş kapsamda inceleyen başka çalışma yoktur. Bu durum yaptığımız çalışmaya özgünlük katmakta ve önemini artırmaktadır. Araştırmada bu kitapların içerisinde yer alan peygamber hayatları ile öğrencilere kazandırılmak istenen ahlaki davranışların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma ilköğretim çağı çocuklarına kazandırılması hedeflenen ahlaki davranışların peygamber hayatlarından örneklerle öğretilmesinin önemini ortaya koymasından önem arz etmekte olup konuyla ilgili din eğitimi alanına katkı sunması beklenmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. Ders kitapları incelenerek 'Bir Peygamber Tanıyorum' başlığı altındaki ahlaki davranışlar tespit edilmiş ve detaylı olarak analiz edilmiştir. Ahlaki davranışların daha iyi öğretilebilmesi için ilköğretim çağı öğrencilerinin dini gelişim düzeyleri göz önünde bulundurulmalı ve kitapların içeriğine son derece dikkat edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ahlaki Davranış, Peygamber, DKAB, Ders Kitabı

Giriş

Bir öğretim tekniği olarak Türkçede “bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması” şeklinde tarif edilen hikâye kelimesinin Arapça karşılığı kıssa kelimesidir.¹ Hikâye, “olmuş bir hadise” manasında değerlendirildiğinde kıssa ile aynı anlama gelmekte ve onun yerine kullanılmaktadır.² Bu iki kelimenin anlamında dikkat çeken ortak yön ise birinin yaptığı şeyin aynısını veya benzerini yapmaktır. Bu bilgilere göre kıssa; yaşanmış olsun veya olmasın, anlatılan bir olaydaki kahramanları izlemek, onların rollerini takip etmek ve onlarla ilgi kurarak kendine benzeyen yönleriyle özdeşleşmek ve bunun sonucunda anlatılan olayın değerlendirmesiyle belirli sonuçlara ulaşmak anlamlarına gelmektedir.³ Buradan hareketle ister hikâye diyelim isterse kıssa, Kur’an-ı Kerim’de anlatılan peygamber hayatlarından asıl gaye; anlatılan olaydaki kahramanları takip etmek, örnek almak, onlarla özdeşleşmek ve bazı çıkarımlarda bulunmaktır.

İlköğretim çağında bulunan öğrencilere peygamberlerin hayatlarının kutsal metinlerden olduğu gibi aktarılması yerine hikâyeleştirilmesi ve öğrencilerin seviyelerine uygun somut hale getirilmesinin daha etkili bir anlamaya neden olduğu söylenebilir. Çünkü “çocukların ihtiyaç duydukları zihinsel, duygusal, sosyal, dini ve ahlaki gelişimlerini başarıyla tamamlayabilmeleri için nasihatlerden ziyade, yaşadıkları gerçek hayatın bir çeşit yansıması olan hikâyelerden süzülen model davranışlara muhtaçtırlar.”⁴

Öğretim tekniklerinden biri olan “hikâye tekniği sayesinde en zor konular kolayca anlatılır, hatırdaki kalacak bir etkiye kavuşur. Kutsal kitaplardan kaynaklanan dinî hikâyeler çok daha yüksek etkiye sahiptirler. Çünkü onlar, insanlara öğüt vermek için, peygamberler aracılığı ile yine peygamberlerle ilgili olayları anlatırlar.”⁵ Böylece “kıssalar diliyle fikirler adeta müşahhaslaştırılır, dinleyenlerin kolay anlaması sağlanır. Zihinde daha iyi yerleşir ve unutulması da zor olur.”⁶

Eğitim açısından baktığımızda dinî hikâyeler dediğimiz kıssalar çocuk ve gençlerin manevi hayatını ve ruhi tecrübelerinin gelişimini olumlu etkiler. Hikâyede geçen kahraman, gencin iç dünyasına işleyerek onun benliğinin bir parçası haline gelir. Bu nedenle çocuk veya genç, hikâyenin kahramanına özenerek onun gibi davranmaya çalışır. Dini gelişimine ve zekâ düzeyine

¹ Muhiddin Okumuşlar, “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2006), 238.

² Âdem Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/13 (Ocak-Haziran 2004), 44.

³ Okumuşlar, “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, 238-239.

⁴ Macid Yılmaz, “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Kur’an Kıssaları ve Kullanılışı”, *İslâmî İlimler Dergisi* 9 /1 (Bahar 2014), 142.

⁵ Beyza Bilgin, “Ahlâk Terbiyesinde Dinî Hikâyeler”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1 (1994), 51.

⁶ İdris Şengül, “Kur’an Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi”, *I. Kur’an Sempozyumu Tebliğler-Müzakereler*, (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994), 137.

uygun seçilmiş dini kıssa ve hikâyelerin çocuğun ruhunu, manevi dünyasını iyi örneklerle göre inşa ederek onları inandıkları yolda güçlükleri yenecek kişilikli birer insan olmaya yöneltir.⁷

“Hikâyeyi okuyan ya da dinleyen kişi, hikâyedeki kahramanlardan birini kendisine model olarak seçer ve adeta bunun karakterinde yaşamaya başlar. İşte insanın hikâyeye ile bu tür bir ilişkisinin zorunluluğundan dolayı, denilebilir ki, hikâyeye okuyan ya da dinleyen kimse, oradaki kahramanların rolleri ile çok hızlı bir biçimde empati kurmakta; kahramanların yerine kendini koyup mizaç ve vasıfları itibariyle kendine uygun veya en yakın görünen biriyle özdeşleşmektedir.”⁸

Buradan hareketle şunu diyebiliriz: Ders kitaplarında anlatılan peygamber hayatları öğrencilerin ahlaki eğitimi açısından büyük önem arz etmektedir. Öğrencilerin zihin dünyasında kalıcı iz bırakılabilmesi için uygun bir üslupla hikâyeleştirilerek sunulması gerekmektedir. Böylece hem öğrencinin ilgisi çekilebilmekte hem de öğrencinin hikâyenin kahramanı olan peygamberlerle özdeşim kurması kolaylaşabilmektedir. Öğrenci kendi hayatı ile peygamberin hayatı arasında bağ kurabilmekte ve onu kendisine rol model edinebilmektedir. Bu durum peygamberlerin ahlaki davranışlarını örnek alma ve benimseme imkanlarını oluşturabilmektedir.

Bu çerçevede ülkemizde Talim Terbiye Kurulunun 19.01.2018 tarih ve 2 sayılı kararı ile 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere güncellenen ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (İDKAB) Öğretim Programında, “Bir Peygamber Tanıyorum” başlığı ile 5. sınıftan 8. sınıfa kadar her sınıf düzeyinde üç peygamberin hayatına yer verilmiştir. Bu başlık altında yer alan peygamber kıssaları ile öğrencilere bazı ahlaki davranışların kazandırılması hedeflenmiştir. Ayrıca peygamberlerin hayatının sahih kaynaklarda yer alan rivayetler ışığında ayrıntıya girilmeden ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak ele alınması öngörülmüştür.⁹ Öğretim programının ve ilgili ünitenin işlenmesinde ders kitaplarının temel kaynaklardan biri olması nedeniyle bu çalışmada ders kitaplarının incelenmesine karar verilmiştir.

Çalışmanın temel problemi “İDKAB ders kitaplarında öğretimi yapılan peygamber hayatları ile öğrencilere kazandırılmak istenen ahlaki davranışlar nelerdir?” şeklindedir.

Peygamber kıssaları ile ilgili akademik çalışma oldukça fazladır. Ancak İDKAB ders kitapları içerisinde yer alan peygamber kıssaları ile ilgili çalışma sayısı çok azdır. Konuyla ilgili Mustafa Bayar’a ait 6. sınıf ders kitaplarında yer alan Hz. Eyüp hakkında bir alan araştırması mevcuttur. Bayar, çalışmasının sonucunda örgün eğitimde kıssalar yolu ile verilen eğitimin öğrencilerin dine

⁷ Yılmaz, “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Kur’an Kıssaları ve Kullanılışı”, 143-144.

⁸ Okumuşlar, “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâyeye”, 240.

⁹ MEB (2018), *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 20-40; Kubat Ali Topçubay, “Din Öğretimi Programları”, *Din Öğretiminde Özel Öğretim Yöntemleri*, ed. Hacer Aşık Ev (İstanbul: Lisans Yayınları, 2023), 1-34; Tuğrul Yürük – Kubatalı Topçubayev, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 22/1 (Haziran 2022), 415-436.

karşı ilgilerini artırdığı, din dilini doğru kullanmalarına katkı sağladığı ve soyut dini konuları daha rahat anlamalarını kolaylaştırdığı sonuçlarına ulaşmıştır.¹⁰

İkinci makale Muhammed Muhdi Gündüz'e aittir. Gündüz çalışmasında 8. sınıf ders kitaplarında yer alan Hz. Nuh kıssasını karşılaştırmalı olarak detaylıca incelemiştir. Sonuç kısmında ders kitaplarının içerik olarak bazı eksikliklerine rağmen kitapların bilişsel gelişim, kullanılan dil ve kalıcı öğrenme açısından öğrencilerin seviyesine uygun olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kitaplarda, Hz. Nuh'un tevhit mücadelesi, sabrı, azmi, şefkati vb. özelliklerinin bütün öğrencilere rol model olarak sunulduğu ifade edilmiştir.¹¹

Yapılan çalışmalarda ders kitaplarında var olan peygamber kıssalarından bir tanesi seçilmiş ve onun üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur. İDKAB ders kitaplarında yer alan tüm peygamber kıssalarını ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda İDKAB ders kitaplarında yer alan peygamber kıssaları içerisindeki ahlaki davranışları incelenmesi çalışmanın önemini artırmaktadır. İnceleme sonucunda ahlaki davranışların öğrenciler üzerinde kalıcı olmasını sağlamak amacıyla bazı önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca bu çalışmadaki tespitlerin dikkate alınması, hazırlanacak yeni ders kitaplarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Zira bu tür öneriler, daha başarılı kitapların yazılması açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışma konuyla ilgili kaynaklar taranarak, verilerin bir araya getirilmesi ile hazırlanmış literatür çalışmasıdır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. "Durum çalışmasında amaç, belirli bir durumun derinlemesine incelenerek detaylı sonuçların ortaya çıkarılmasıdır."¹² Durum çalışması yapılırken İDKAB ders kitaplarında yer alan peygamberlerin hayatları bölümü içerisindeki ahlaki davranışların neler olduğunun belirlenmesi için veri toplama aracı olarak doküman incelemesi tekniği benimsenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizine odaklanmaktadır.¹³

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi bir muhtevayı anlamak ve analiz etmek için kullanılır. İçerik analizinin amacı toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinin temelinde birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bu verileri okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamak vardır.¹⁴

Çalışma 2022-2023 eğitim-öğretim yılı İDKAB ders kitapları içerisinde yer alan "Bir Peygamber Tanıyorum" başlığı altındaki peygamberlerin ahlaki davranışları ile sınırlandırılmıştır. Ders

¹⁰ Mustafa Bayar, "Din ve Ahlak Öğretiminde Kuran Kıssalarının Önemi: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Eyyüp Kıssası Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/34 (2014), 740-749.

¹¹ Muhammed Muhdi Gündüz, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Hz. Nuh Kıssası", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/123 (Aralık 2021), 225-239.

¹² Remzi Y. Kınca (ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Nobel Yayınları, 2010), 107.

¹³ Ali Yıldırım- Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2016), 189.

¹⁴ Yıldırım- Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 242.

kitapları detaylıca incelenerek öğrencilere kazandırılmaya çalışılan ahlaki davranışlar belirlenmiş ve başlıklar altında kategorilere ayrılmıştır. Tespit edilen her davranış için peygamber hayatlarından örnekler kitaplardaki geçtiği şekliyle, değiştirilmeden verilmiştir. Son olarak ahlaki davranışların öğrencilere kazandırılması konusunda bazı görüşlere yer verilmiş ve birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Çalışma için her sınıf düzeyinden bir ders kitabı seçilmiş ve o kitap üzerinden gerekli değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmada incelenen İDKAB ders kitapları şunlardır:

Hulusi Yiğit vd., *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5* (Ankara: Başak Yayıncılık, 2022).

Sadullah Macit, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6* (İstanbul: Fcm Yayıncılık, 2021).

Selahattin Çamyar - Hacer Yıldız, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7* (Ankara: Gün Yayıncılık, 2022).

Sebahattin Nayir vd., *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8* (Ankara: Korza Yayıncılık, 2022).

4. Sınıf DKAB ders kitaplarında peygamber hayatlarından bahseden “Bir Peygamber Tanıyorum” konusu olmadığı için bu çalışmada ele alınmamıştır.

Araştırmada şu sorulara cevaplar aranmıştır:

- İDKAB ders kitaplarında peygamber kıssalarıyla öğrencilere hangi ahlaki davranışlar kazandırılmak istenmiştir?
- Peygamber kıssalarıyla öğrencilere kazandırılmak istenen ahlaki davranışları öğretme konusunda İDKAB ders kitaplarındaki içerik yeterli midir?
- İDKAB ders kitaplarında peygamber kıssalarıyla öğrencilere kazandırılmak istenen ahlaki davranışları kalıcı hale getirmek için neler yapılabilir?

1. Kıssalar

1.1. Kıssa ve Çeşitleri

Sözlükte “bir kimsenin izini sürmek, takip etmek, ardınca gitmek; anlatmak, hikâye etmek, haber vermek, bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek” gibi mânâlara gelen “kassa” kelimesinden türemiş olup “hikâye, anlatılan haber” anlamına gelmektedir. “Kıssa” kelimesi Kur’an’da geçmez. Kur’an’da isim olarak hikâye ve mastar olarak hikâye etmek anlamlarında “kasas” kelimesi ve aynı kökten türeyen fiiller kullanılmıştır.¹⁵ Terim olarak kıssa şu şekilde tanımlanmaktadır:

¹⁵ İdris Şengül, “Kıssa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: T DV Yayınları, 2002), 25/498; Suat Yıldırım, “Kur’ân-ı Kerîm’de Kıssalar”, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (1979), 37-38.

“Yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin, olaylara yeniden bir canlılık vererek Kur’an’ın hidayet rehberi oluşuna uygun bir şekilde aslından hiçbir değişiklik yapılmaksızın ilâhî mesajın i’câz ve îcazına paralel bir anlayışla muhataplara anlatılması, beyan edilmesidir.”¹⁶

Başka bir tanımda ise “geçmiş devirlerde yaşanmış ve yaşandığına dair deliller bulunan; genelde şahısları, yeri ve zamanı bilinen, ibret vermek maksadıyla ele alınan olaylardır”¹⁷ şeklinde ifade edilmiştir.

Kur’an kıssalarının mahiyeti, konuları ya da kapsamı bakımından sınıflandırmalar yapılarak çeşitlendirilmesi hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Farklı görüşler olmasına rağmen en çok tercih edilen sınıflandırma şöyledir:

1.1.1. Mahiyeti/Konusu Bakımından Kıssalar

Tarihî Kıssalar: Tarihin herhangi bir döneminde meydana gelen olaydaki şahısların, zamanın ve yerin belli olduğu kıssalardır. Olayın cereyan ettiği yer, zaman, kahraman ve diğer unsurlar açıkça bellidir. Özellikle peygamberlerin hayatlarının bulunduğu kıssalar ve diğer şahsiyet ve toplulukların kıssaları tarihî kıssalara örnek gösterilebilir. Bu çeşit kıssalar içinde anlatılan her şey gerçektir ve yaşanmıştır. Bu tür kıssalarda şahısların isimleri, vuku bulduğu mekânlar, olayın tamamı veya bir kısmı Kur’an’da açık açık anlatılmıştır.¹⁸

Temsilî Kıssalar: Bu tür kıssalarda anlatılan olaylar gerçeği temsil etmese ve gerçekleşmemiş olsa da her dönemde gerçekleşmesi mümkün olan, örnek alınabilecek olaylardır. Temsilî kıssalarda yer, zaman ve şahıslar belli değildir. Bu kıssalarda olaylar ön planda tutulmaktadır.¹⁹

1.1.2. Kapsam Bakımından Kıssalar

Kur’an-ı Kerim’deki kıssaların bazıları kapsam bakımından oldukça uzun bazıları ise kısadır. Bu yönüyle kıssalar iki grupta ele alınır.

Uzun Kıssalar: Bu tür kıssalar Kur’an’da oldukça fazla yer tutarlar. Hz. Âdem, Hz. Musa, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsa kıssaları gibi. Bu tür kıssalar Kur’an’da birden çok farklı yerde zikredilmiştir. Bunun sebebi ise her zikredildiği yerde farklı konular üzerinde durmak ve muhataba daha detaylı bilgi sunmaktır.²⁰

¹⁶ İdris Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine* (İzmir: Işık Yayınları, 1994), 46.

¹⁷ Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, 44.

¹⁸ Şengül, “Kıssa”, 498; Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, 44-46; Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur’ân Kıssaları* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 58; Macit Yılmaz, *İslam Ahlâk Eğitiminde Kuran Kıssaları* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 35-36.

¹⁹ Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, 44-46; Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur’ân Kıssaları*, 58; Yılmaz, *İslam Ahlâk Eğitiminde Kuran Kıssaları*, 36.

²⁰ Şengül, “Kıssa”, 498; Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur’ân Kıssaları*, 60.

Kısa Kıssalar: Kur'an'da bazı kıssalar ise detaya girilmeden kısaca anlatılmıştır. Bunun sebebi ise ya başka bir surede uzunca anlatılmıştır ya da bir ibret hatırlatması kabiline kısaca bahsedilip geçilmiştir. Uhdûd Kıssaları ile Fil Olayı ve Kur'an'ın farklı surelerinde peygamber kıssalarına kısa bir şekilde değinilmesi bu tür kıssalara örnek verilebilir.²¹

Bu çalışmada amacın dışına çıkılmaması ve makale boyutunun aşılması sebebiyle tüm kıssalar değil sadece tarihî kıssalar içerisinde yer alan peygamber kıssalarından İDKAB ders kitapları içerisinde yer alanlar incelenecektir. Çalışma boyunca kıssadan kastedilen mevcut ders kitapları içerisinde bulunan peygamber kıssaları olacaktır.

1.2. Kur'an-ı Kerim'de Yer Alan Kıssaların Amaçları

Yüce Allah (c.c.) insanların yaratılış gayelerine uygun yaşamaları için merhameti gereği onlara zaman zaman peygamberler göndermiştir. Vahiy geleneğinin son halkası olan Kur'an-ı Kerim'in en çok üzerinde durduğu konulardan bir tanesi de geçmişte yaşamış peygamberlerin hayatlarından bazı kesitlerin anlatılmasıdır.²² Kıssa dediğimiz bu anlatış biçimi daha çok peygamberlerin kavimleri ile tevhit mücadelesi sırasındaki yaşanan olayların bizlere aktarılmasıdır. Her sözü insanlığa hidayet rehberi olan Kur'an-ı Kerim'in geçmiş peygamberlerin hayatını anlatmasının birçok amacı vardır. Kıssalardaki "gaye Kur'an genelinde insanlığa anlatılmak istenen prensiplerin, ilahi mesajların, tarihi gerçeklik içinde daha çarpıcı, etkili ve inandırıcı bir üslupla Kur'an muhataplarına anlatılmasıdır."²³

Kıssalar "ibret alabilene ibreti, düşünebilene öğüdü, nasihat kabul edene ve söz dinleyene basireti, İslam'ı en güzel şekilde yaşamak ve yaşatmak için örnek arayana en güzel örneği, hak ve hakikatten ötürü zulme uğrayana teselliye içinde taşımaktadırlar."²⁴

Kur'an-ı Kerim'de kıssaların anlatılış amacı beş başlık altında incelenebilir.

1.2.1. İlahi Dinlerin Aynı Kaynaktan Geldiğini Ortaya Koymak

Kur'an-ı Kerim'de peygamber hayatlarının öğretilmesindeki amaçlardan bir tanesi peygamberlere gönderilen bu ilahi mesajların tamamının tek yaratıcı olan Allah (c.c.) tarafından indirildiğini ve tüm peygamberlerin tevhit inancını hâkim kılmak üzere gönderildiğini ispat etmektir.²⁵ Örneğin ilahi mesajların tamamının Allah (c.c.) tarafından indirildiğini Bakara Suresi ve Âli İmran suresinde geçen "Biz Allah'a ve bize indirilene; keza İbrâhim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ ve İsa'ya verilenlere ve bütün peygamberlere rableri

²¹ Şengül, "Kıssa", 498; Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları*, 60.

²² Tahsin Görgün, "Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine", *IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*, (Ankara: Fecr Yayınları, 1998), 20-21; Yıldırım, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", 37.

²³ Şengül, "Kur'an'ın Mesajını Ulaştırma Kıssaların Önemi", 137.

²⁴ Görgün, "Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine", 23.

²⁵ Yıldırım, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", 42.

tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayırım yapmayız; biz O'na teslim olmuşuzdur”²⁶ ayeti en iyi şekilde açıklar niteliktedir.

Başka bir ayette de Yüce Allah (c.c.) “(Resulüm!) Sana da kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onları denetleyici olarak bu kitabı hak ile indirdik”²⁷ buyurarak Kur'an-ı Kerim'in de bu ilahi mesajların devamı olduğunu belirtmiş böylece tüm kitapların tek bir ilah tarafından gönderildiğini ortaya koymuştur.

Tüm peygamberlerin tevhit inancını hâkim kılmak için gönderildiğine dair Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet bulunmaktadır. Bu konuda Hûd suresi güzel bir örnek teşkil etmektedir. Hûd suresi 26. ayette Hz. Nuh “Allah'tan başkasına tapmayın!” buyurmuş, 50. ayette Hz. Hûd “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; O'ndan başka tanrınız yoktur” buyurmuştur. Aynı surenin 61. ayetinde Hz. Salih “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur” buyurmuş ve 84. ayette Hz. Şuayb “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur” buyurmuştur.²⁸

“Kur'an'da yer alan kıssalar, tevhit akidesine bağlı bir imana ve ahlâkî sorumluluğa sahip bir topluluk tesis etmek için daha önceki toplumlara uygulanmış kuralları âdetâ bugün yaşanıyor gibi insanların dikkatlerine sunmaktadır.”²⁹

Özü itibariyle tevhit inancını emreden ayetlerin tamamına baktığımız zaman bu ayetlerin tek bir yaratıcı olan ilahtan geldiğini, amaçlarının ortak olduğunu ve birbirini tamamlar nitelikte olduklarını söyleyebiliriz.

1.2.2. İnsanların İbret Almasını Sağlamak

Kur'an-ı Kerim'de peygamber hayatlarının öğretilmesindeki diğer bir amaç, insanların onların hayatlarını öğrenip akıllarını kullanarak yaşanmış olaylardan ibret almalarını sağlamaktır. Yapılmış birçok çalışmada kıssalar kendilerinden ibret alınacak ahlaki hikâyeler olarak görülmüştür.

“Ayrıca Kur'an kıssaları incelendiğinde ve üzerlerinde inceden inceye düşünüldüğü zaman görülür ki, en güzel nasihat ve en güzel yol göstericilikleri bir tarafa; tevhidin, ilmin, güzel ahlakın, hidayet için akli delillerin, insanın gözünü açacak hususiyetlerin, öğütlerin, akl-ı selimin hoşlanacağı karşılıklı güzel konuşmaların bulunmadığı bir Kur'an kıssası yoktur.”³⁰

Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de kıssalardan ibret alınması gerektiğini defalarca tekrar etmiştir. Özellikle aklını kullananların ibret alabileceğini ileri sürerek insanları düşünmeye ve geçmişte yaşanmış olaylar ile kendi hayatları arasında bağlantı kurmaya teşvik etmiştir.

²⁶ Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd. (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), el-Bakara 2/136; Âl-i İmrân 3/84.

²⁷ el-Mâide 5/48.

²⁸ Hûd 11/26, 50, 61, 84.

²⁹ Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açıldan Kur'an Kıssaları*, 87.

³⁰ Görgün, “Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine”, 23-24.

“Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır.”³¹ “Biz, yoldan çıkmalarının cezası olarak bu memleket halkının üzerine gökten alçaltıcı bir belâ indireceğiz!” İşte o memlekettten geriye, aklını kullananların yararlanabileceği açık bir ibret vesikası bıraktık.³²

Yüce Allah (c.c.) bu ayette aklını kullanan insanların ibret alabileceğini belirttiği gibi başka ayetlerde de inanan, sabreden ve şükreden insanların ibret alabileceklerini öne sürmüştür.³³

Kur’an-ı Kerim’de peygamber hayatlarının öğretilmesindeki diğer bir amaç, insanların onların kıssalarından ders çıkarmalarının istenmesidir. Yüce Allah (c.c.) birçok ayette geçmiş peygamberler ve onların kavimlerinin durumunu belirttikten sonra ders çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir. Böylece insanların kıssalar hakkında düşünmesi ve onlardan gerekli dersleri alıp kendi hayatlarında uygulamaları istenmiştir.

“Rablerinin elçisine karşı geldiler, O da onları amansız bir şekilde yakalayıp cezalandırdı. Bir zamanlar sular coştığı vakit sizi gemide kuşkusuz biz taşıdık; Bunu sizin için ibretli bir ders olsun ve kulaklardan hiç çıkmasın diye yaptık.”³⁴

“(Firavun) “Ben sizin en yüce rabbinizim!” dedi. Allah da ona ibretlik dünya ve âhiret cezası verdi. Elbette bunda Allah’a itaatsizlikten korkanların alacağı büyük bir ders vardır!”³⁵

Gerek bu ayetlerde gerekse başka birçok ayette Yüce Allah (c.c.) kıssalardan ibret alınması gerektiğini belirtmiştir. Buradaki amaç geçmiş dönemde yaşamış insanların yaptıkları hataları yapmamak ve onların hayatlarını iyi yorumlayarak kendimize peygamber izinde doğru bir yol çizmektir. Aksi takdirde geçmişte yanlışa düşenlerin cezalandırıldıkları gibi cezalara ve musibetlere maruz kalınacaktır.

1.2.3. Peygamber Hayatlarını Örnek Almak

Kur’an-ı Kerim’de peygamber hayatlarının öğretilmesindeki diğer bir amaç, insanların peygamberlerin hayatlarını öğrenerek onları rehber edinmesini ve onların yaşam tarzını örnek almalarını sağlamaktır. Yüce Allah (c.c.) “İşte o peygamberler, Allah’ın hidayete erdirdiği kimselerdir. Şu hâlde onların rehberliğine uy.”³⁶ buyurarak kullarına Hz. Muhammed (s.a.v.) özelinde yol göstermektedir.

Kur’an-ı Kerim’de kıssalar aracılığıyla insanoğlunun dünya hayatında başına gelebilecek sıkıntılara karşı nasıl davranması gerektiği konusunda peygamber hayatlarından örnekler verilerek onlara yol gösterilmiştir. Kendi başına gelen sıkıntıların peygamberlerin de başına geldiğini bilen insan kendisini peygamberler ile özdeşleştirerek ve örnek alarak onlar gibi

³¹ Yûsuf 12/111; başka ayetler için bk. el-Hicr 15/77; Âl-i İmrân 3/49; Yûnus 10/92; Yûsuf 12/7; eş-Şûrâ 42/67,158, 174; el-Ankebût 29/15,35; ez-Zuhruf 43/56.

³² el-Ankebût 29/34-35.

³³ el-Ankebût 29/24; Sebe’34/ 19.

³⁴ el-Hâkka 69/10-12.

³⁵ en-Nâziât 79/24-26.

³⁶ el-En’âm 6/ 90.

davranması gerektiğini düşünür. Çünkü insanoğlu kendisi ile aynı sıkıntıları paylaşabilen kişilerle moral bulup teselli olabilir.

“Gerçekte yaşanmış olan kıssalar; bu olaylarda çekilmiş sıkıntılar ve zorluklar insanların iradesini güçlendirmekte, her şartta dini yaşamanın gerekli olduğunu öğretmekte, insanı iyiliğe ve gerçeğe doğru motive edip, harekete geçirmektedir.”³⁷

Konuyla ilgili Kur’an-ı Kerim’de Hz. Eyüp’ün yaşamış olduğu sıkıntılar ve bunlara karşı tavrı anlatılmakta ve insanlara güzel bir örnek olarak sunulmaktadır.

“Eyyûb’u da an! Hani rabbine, “Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün” diye niyaz etmişti. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik.”³⁸

1.2.4.Ahlaklı Bir Yaşam Oluşturmak

Kur’an-ı Kerim’de peygamber hayatlarının öğretilmesindeki diğer bir amaç, insanlara ahlaki bir yaşam kazandırmaya çalışmaktır. Kur’an-ı Kerim incelendiğinde ahlaki mesaj içeren misallerin insanlığın başlangıcına dayandığını görmek mümkündür.³⁹ Bu konuyla ilgili biri bireysel ahlak diyebileceğimiz Hz. Yusuf’un hayatı ve diğeri de toplumsal ahlak diyeceğimiz Hz. Lut’un hayatı olmak üzere iki örnek mevcuttur.

Kardeşlerinin kıskanması ve kurdukları tuzak sonucu kuyuya atılan Hz. Yusuf bir kervan tarafından bulunmuş ve Mısır’da köle olarak satılmıştır. Onu satın alan varlıklı adam onu evine getirmiş ve Yusuf peygamber orada gençlik çağına ulaşmaya kadar hizmetçilik yapmıştır.⁴⁰ Bu sırada evinde bulunduğu kadın ondan faydalanmak istemiştir. Yusuf peygamber ise örnek bir ahlaki davranış göstererek onu reddetmiştir. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de “Evinde bulunduğu kadın, onunla birlikte olmak istedi. Kapıları iyice kapattı ve “haydi gel!” dedi. O da “Hâşâ, Allah’a sığınırım! Kocan benim velinimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!” dedi”⁴¹ ayetiyle bizlere ahlaklı olmak açısından örnek bir davranış olarak sunulmuştur.

Toplumsal anlamda yapmış oldukları davranışlar sebebiyle ahlaksızlık⁴² olarak nitelendirdiğimiz Hz. Lut kavminin kıssası bizlere örnek olarak sunulmuştur. Yüce Allah (c.c.) Kur’an-ı Kerim’de Hz. Lut kavminin yapmış oldukları ahlaksızlığı ortaya koymuş ve insanları ahlaki davranışlara yönlendirme konusunda uyarılarda bulunmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’de “Lût’u da hatırla! O kavmine, “Göz göre göre hâlâ o hayasızlığı yapacak mısınız?

³⁷ Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, 50.

³⁸ el-Enbiyâ 21/ 83-84; Başka ayetler için bk. Sâd 38/41-43.

³⁹ Nevzat Yaşar Aşikoğlu, “Kuran’daki Örnek Olayların (Mesellerin) Ahlakî Bilinç Geliştirmedeki Rollerini (Bahçe Sahipleri Örneği)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 1-4.

⁴⁰ Yûsuf 12/15-22.

⁴¹ Yûsuf 12/23.

⁴² Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açıldan Kur’ân Kıssaları*, 98-99.

Gerçekten siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere mi yöneliyorsunuz? Doğrusu siz değerleri bilmeyen bir topluluksunuz” demişti.”⁴³ Başka bir ayette ise “Rabbimizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da insanlar arasından erkeklerle mi beraber oluyorsunuz? Doğrusu siz haddini aşan bir kavimsiniz!”⁴⁴ buyurularak yapmış oldukları yanlış haddi aşmak olarak nitelendirilmiş ve bu davranışın ahlaki olmadığı dile getirilmiştir.

2. İDKAB Ders Kitaplarında Yer Alan Kıssalarda Öne Çıkan Ahlaki Davranışlar

İDKAB ders kitaplarını incelediğimizde peygamberlerin doğmuş oldukları ortam, o dönemlerin siyasi yapısı, farklı inanç türleri, geçim kaynakları, yönetim biçimleri vb. konular kısa kısa ele alınmıştır. Gönderilen peygamberlerin kavimlerini ikna etme çabaları, karşılaştıkları problemler, yaşadıkları zorluklar detaylandırılmadan ve ayetlerle örneklendirilerek aktarılmıştır. Ele alınan konulardan bir tanesi de peygamberlerin insanlara İslam dininin inanç ve ibadetlerini öğretirken onları ahlaki anlamda da bilgilendirmeleri ve onlara nasıl davranmaları gerektiği konusundaki uyarılarıdır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında İDKAB ders kitaplarında peygamberlerin insanlara kazandırmaya çalıştıkları ahlaki davranışlar 7 alt başlık altında incelemiştir. Böylece DKAB dersinde peygamber kıssaları ile öğrencilere kazandırılmak istenen ahlaki davranışları belirterek bu dersin öğrencilerin ahlakını güzelleştirmesine olan katkısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.1. Yumuşak Üslup Sahibi Olmak

Yüce Allah (c.c.) Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette insanların konuşurken üslubunun nasıl olması gerektiğini peygamberler aracılığı ile öğretmeye çalışmıştır. Peygamberimiz Hz. Muhammed’e (s.a.v.) “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.”⁴⁵ emirini vererek davetini hikmet ve güzel öğütle sürdürmesi gerektiğini belirtmiştir. Başka bir ayette de Peygamberimizin güzel üslubunu överek “Sen onlara sırf Allah’ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etraftan dağılır giderlerdi...”⁴⁶ buyurmuş ve bizlere örnek olmasını sağlamıştır.

Yumuşak üslup sahibi olmak sadece Hz. Muhammed’in (s.a.v) ahlaki bir davranışı değil, tüm peygamberlerin ortak özelliğidir. Nitekim Hz. Âdem’den itibaren diğer peygamberler de kavimlerini uyarırken kullandıkları üsluba dikkat etmişlerdir. Karşılaştıkları taşkınlık, azgınlık,

⁴³ en-Neml 27/ 54-55.

⁴⁴ eş-Şûrâ 42/165-166.

⁴⁵ en- Nahl 16/ 125.

⁴⁶ Âl-i İmrân 3/159.

tepkili ve itirazlara rağmen zorlukları aşmak amacıyla yumuşak, tatlı, müjde ve ikna edici bir üslubu tercih etmişlerdir.⁴⁷

8. Sınıf DKAB ders kitabında öğrencilere kazandırılmak istenen ahlaki davranışlardan bir tanesi, kişinin söz ve davranışlarında üslubuna dikkat etmesidir. 1. Ünitenin “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Musa (a.s.)” konusu içerisinde üslup meselesi detaylandırılmadan ele alınmıştır. Yüce Allah (c.c.) Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun’u Firavun’u İslam’a davet etmeleri için göndermiştir. Bu durum ders kitabında şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Yüce Allah, Hz. Musa’nın (a.s.) kardeşi Harun ile birlikte Firavuna gitmesini ve onu hakka davet etmesini isteyerek şöyle buyurmuştur: “İkiniz beraber Firavun’a gidin, çünkü o iyiden iyiyi azdı. Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.”⁴⁸

Ayet-i kerime de geçen ‘söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslupla söyleyin’ ifadesi Yüce Allah’ın (c.c.) en büyük düşmanlarına bile hitap ederken kırıncı ve suçlayıcı ifadeler kullanmak yerine yumuşak olunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu konunun ayetler eşliğinde ders kitabında yer alması öğrencilerin üslubuna dikkat etmesine fayda sağlayacaktır.

Firavunun yapıp ettiklerine rağmen Yüce Allah’ın (c.c.) ona karşı üsluba dikkat edilmesi gerektiğini emrediyor olması, genel olarak eğitim özelde de din eğitimi açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü “Yumuşak bir üslup kullanma, verilecek bilgilerin zihinlerle birlikte gönüllerde de yankı uyandırması açısından son derece önemlidir. ‘Tatlı dil yılanı deliğinden çıkartır’ özdeyişle de ifade edildiği gibi, yumuşak üslup kullanma, eğitimde başarıyı artıran etkenlerden biridir.”⁴⁹

Bu konuda özellikle eğitimciler büyük görev düşmektedir. Öğrencilerin konuşmalarında ve ikili iletişimlerinde yumuşak üslup sahibi olmalarını sağlamak amacıyla öncelikle kendilerinin bu ahlaki davranışı benimseyip uygulamaları gerekmektedir. Öğrenciler, rol model olabilen bir eğitimciyi örnek almaya daha eğilimli olabilmektedir.

2.2. Ölçü ve Tartıda Adaletli Olmak

İslam dininin önem verdiği ahlaki değerlerden bir tanesi de helal kazançtır. Dinimiz karşılıklı rızaya dayanan alışverişi helal kılmıştır.⁵⁰ Faizi⁵¹ ve kumarı⁵² yasaklamıştır. Alış verişi yaparken insanların şeffaf davranmaları ve birbirlerini kandırmamaları gerektiğini öğütlemiştir. Bu ahlaki

⁴⁷ Fikret Karaman, “Dinî Değerlerin İletişiminde Üslup ve Güzel Konuşmanın Etkisi”, *Diyanet İlmî Dergi* 58/3 (Temmuz Ağustos Eylül 2022),1252.

⁴⁸ Sebahattin Nayir vd., *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8 (Ankara: Korza Yayıncılık, 2022), 35; Tâhâ 20/ 43-44.

⁴⁹ Hüseyin Yılmaz, “Hz. Peygamber’in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Sivas 2004), 121.

⁵⁰ en-Nisâ 4/29.

⁵¹ en-Nisâ 4/ 161; er-Rûm 30/39.

⁵² el-Mâide 5/90.

davranışlar 8. sınıf DKAB ders kitabında 2. Ünitenin içerisinde “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Şuayb (a.s.)” başlığı altında Şuayb peygamberin kıssası üzerinden öğrencilere kazandırılmak istenmiştir. Kitapta helal kazanç ve ölçü ve tartıda adaletli olmak konusu şu şekilde anlatılmıştır:

“Medyen, ticaret yolları üzerinde kurulmuş önemli bir şehirdi. Bu nedenle Medyenlilerin ekonomik faaliyetleri de büyük ölçüde ticarete dayanıyordu. Ancak onlar bir olan Allah’a (c.c.) kulluk etmeyi unuttukları gibi, ticaretlerinde de hile yaparak haksız kazanç elde etmeyi meşru görüyorlardı. Hz. Şuayb (a.s.) bu yüzden öncelikle “Ey kavmim ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve haklarını) eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. Eğer inanan kimselerseniz Allah'ın bıraktığı helâl kazanç sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin başınızda bir bekçi değilim.” diyerek halkını uyardı.”⁵³

Bu ayet-i kerimelerle gerek ölçü ve tartıyı adaletli yapma konusunda gerekse helal kazancın önemi konusunda insanlar uyarılmıştır. Bu durum ders kitabında: “...Onları alışverişlerinde dürüst olmaya çağırdı. Medyenliler menfaatlerine zarar vereceğini düşündükleri için Hz. Şuayb'ın bu davetini kabul etmeye bir türlü yanaşmadılar. Hatta başkalarının da inanmaması için çaba sarf ettiler.”⁵⁴ cümleleriyle dile getirilmiştir.

Ticaret hayatında doğruluk ve dürüstlüğü öne çıkaran İslam dini başka ayetlerle de alış verişte hile yapanları uyarmıştır. Bu konu ders kitabında “Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar insanlardan (bir şey) ölçüp aldıkları zaman, tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar...”⁵⁵ ayeti ile pekiştirilmeye çalışılmıştır. Son olarak ders kitabında Müslümanların nasıl davranması gerektiği ile ilgili bilgiler verilerek ticari hayatta dürüst ve adil olmalarına dikkat çekilmiştir: “Hz Şuayb'ın verdiği mücadele Müslümanlar için de önemli dersler içermektedir. Bir Müslüman Medyenlilerin yaptığı gibi ölçü ve tartıda hile yapmamalıdır. İnancına yaraşır biçimde ticari hayatta dürüst olmayı kendisine ilke edinmelidir.”⁵⁶

Ölçü ve tartıda olduğu gibi her alanda adil olmak, insanları aldatmamak, hile yapmaktan kaçınmak ilköğretim çağındaki öğrencilerin kazanması gereken ahlaki davranışlardır. Bu davranışların Hz. Şuayb peygamberin kıssası ile öğrencilere kazandırılmak istenmesi güzel bir örnek teşkil etmektedir. Öğrencilerin, dinimizce yasak olan çirkin davranışların Yüce Allah'ın (c.c.) peygamberleri aracılığıyla yasakladığını ayetler eşliğinde öğrenmeleri kalıcı davranış değişikliği açısından önem arz etmektedir.

Ölçü ve tartıda adaletsiz davranmak, hile yapmak gibi davranışlar sadece Hz. Şuayb peygamberin dönemine has değildir. Bu kötü davranışlar tüm zamanlarda ve tüm dönemlerde insanların karşı karşıya kaldığı davranışlardır. Bu nedenle de bu kıssa Hz. Peygamberin (s.a.v.)

⁵³ Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 60; Hûd 11/ 85-86.

⁵⁴ Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 60.

⁵⁵ el-Mutaffifin 83 /1-6; Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 61.

⁵⁶ Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 61.

yaşadığı topluma mesajlar verdiği gibi günümüz toplumlarına da mesajlar vermektedir.⁵⁷ Günümüzde de aynı hatalara düşülmemesi ve Kur'an'ın öğütlerinden ders çıkarılması açısından bu konunun en ince detayına kadar işlenmesi önemli bir husustur.

Adil olmak, helal kazanmak gibi ahlaki davranışlar ders kitaplarında olduğu gibi yalnız anlatımla kalmamalı; edebi metinlerle, hikâyelerle ve yaşanmış olaylarla desteklenerek öğrencilerin zihinlerinde kalıcı olması sağlanmalıdır.

2.3. Zorluklara Karşı Sabretmek

İslam dininin önem verdiği ahlaki değerlerden bir tanesi de hayatta karşılaştığımız zorluklara karşı sabırlı davranmaktır. Sabır; üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet anlamlarına gelmektedir.⁵⁸ Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de insanları korku, açlık, mal, can ve ürün kaybıyla imtihan edeceğini ifade etmiş ve sabredenleri müjdelemiştir.⁵⁹

Yüce Allah (c.c.) kıssaların en güzeli olarak nitelendirdiği Hz. Yusuf kıssasında peygamberinin başına gelen sıkıntılarını anlatmış ve onun bu sıkıntılar karşısındaki sabırlı duruşunu bizlere örnek göstermiştir. Hz. Yusuf'un abileri onu babaları Hz. Yakup'un sevgisinden kıskanmaları sebebiyle kuyuya atarak ondan kurtulmaya çalışmışlardır. Kuyuya gelen bir kervan onu kuyudan çıkarmış ve Mısır'da köle olarak satmıştır. Hz. Yusuf'u satın alan varlıklı kişi onu eşine hediye etmiş ve Hz. Yusuf onlarla birlikte sarayda uzun süre yaşamıştır. Gençlik çağına geldiğinde evinde bulunduğu kadının çirkin teklifini kabul etmeyince⁶⁰ iftiraya maruz kalan Yusuf peygamberin sabrı 8. sınıf DKAB ders kitabında 3. Ünitenin içerisinde "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Yusuf (a.s.)" başlığı altında şöyle anlatılmaktadır: "O varlıklı adamın yanında iyi eğitim görmüş bilgisini ve görgüsünü artırmıştı. Biraz daha büyüyüp çocukluktan çıkınca uğradığı bir iftira sonucu zindana atıldı fakat tüm zorluklara rağmen hiçbir zaman Allah'a (c.c.) isyan etmedi".⁶¹

Ders kitabının Hz. Yusuf'un durumunu "...tüm zorluklara rağmen Allah'a isyan etmedi" cümleleriyle ifade etmesi onun ne kadar sabırlı olduğunu göstermektedir. Hz. Yusuf suçsuz olduğu halde zindana girmesine rağmen Allah'a (c.c.) isyan etmek yerine onun emrine boyun eğmiş ve sabretmiştir. Ders kitabı Hz. Yusuf'un bu durumunu "...karşılaşmış olduğu zorluklara sabretmiş, Allah'a (c.c.) güvenmiştir."⁶² sözleriyle öğrencilere kazandırmaya çalışmıştır.

7. Sınıf DKAB ders kitabının 3. Ünitesinde "Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Salih (a.s.)" başlığı altında Salih peygamberin kavmini İslam'a daveti anlatılırken karşılaştığı zorluklara karşı görevini sabrederek yerine getirdiği ifade edilmiştir. Bu durum kitapta "Hz. Salih (a.s.) sabırla,

⁵⁷ Osman Kabakçılı, "Hz. Şuayb Kıssasının Ahlak İlkeleri Açısından Analizi", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran-June 2021), 115.

⁵⁸ Mustafa Çağrı, "Sabır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/337.

⁵⁹ el-Bakara 2/155.

⁶⁰ Yûsuf 12/23.

⁶¹ Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 84.

⁶² Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 85.

bıkmadan ve usanmadan insanları hakka davet etmişti. Her fırsatta insanları tevhit inancını kabul etmeye, putlara tapmaktan vazgeçmeye çağırıyordu.”⁶³ ifadeleriyle anlatılmış ve öğrencilere örnek olarak sunulmuştur.

Yüce Allah'ın (c.c.) üzerinde sıklıkla durduğu sabır kavramının her çeşidi⁶⁴ öğrencilere en güzel biçimde öğretilmeli ve benimsetilmelidir. Öğrencilere insanın hayatta bazı sıkıntılarla ve zorluklarla karşılaşabileceği, Yüce Allah'ın (c.c.) zaman zaman onları imtihan edebileceği öğretilmelidir. Bu dünyada insanın yaşadığı her olay bir sınavdır. Sınavlarda başarıya ulaşmanın temel ve değişmez şartı, usulüne uygun bir şekilde çalışmak ve sınav süreci tamamlanıncaya kadar sabırlı olmaktır. Sınavın mahiyeti ve kapsamı kişinin yaşına, ailevi ve sosyal konumuna, maddi durumuna, içinde yaşadığı toplumun konjonktürel durumuna, coğrafi ve iklimsel şartlara göre farklılık arz etmektedir.⁶⁵ Peygamberler dâhil tüm insanlar küçük büyük bazı imtihanlarla sınanmaktadır. Önemli olan isyan etmeden sabretmek ve imtihanı başarıyla geçmek için çabalamaktır.

7. ve 8. sınıf ders kitaplarında Hz. Yusuf ve Hz. Salih peygamberlerin tebliğ sırasında karşılaştıkları zorluklara karşı sabırlı davranışlarının öğrencilere öğretilmek istenmesi, bu ahlaki davranışın kazandırılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu konu öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar karşısında sabırlı davranışları konusunda bilinçli olmalarına ve peygamberler ile kendi hayatları arasında özdeşim kurmalarına katkı sağlayacaktır.

2.4. Affedici Olmak

İslam dininin önem verdiği ahlaki değerlerden bir tanesi de affedici olmaktır. Arapça bir kelime olan “afv” kökünden türeyen affetmek “bir suç işleyeni, kusur veya hata yapanı bağışlama” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁶ Bir ahlak ve hukuk terimi olarak ise genellikle, “kötülük ve haksızlık edeni, suç veya günah işleyeni bağışlama, cezalandırmaktan vazgeçme” anlamlarında kullanılmaktadır.⁶⁷

Dinimize göre affetmek, bağışlamak Yüce Allah'ın (c.c.) bir sıfatıdır. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette Allah'ın (c.c.) çok bağışlayıcı ve affedici⁶⁸ olduğu belirtilmiş ve kulların da affedici⁶⁹ olması istenmiştir.

⁶³ Selahattin Çamyar - Hacer Yıldız, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 7* (Ankara: Gün Yayıncılık, 2022),75.

⁶⁴ Hüseyin Sarıbaş, *Kur'an ve Sünnette Sabır İman İlişkisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 39-80.

⁶⁵ Mukadder Arif Yüksel, “Kur'an'da ilâhî Sınama ve Sabır”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Aralık 2020), 123.

⁶⁶ Türk Dil Kurumu (TDK), “Türk Dil Kurumu Sözlükleri” (Erişim 11 Kasım 2023).

⁶⁷ Mustafa Çağrı, “Af”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/394.

⁶⁸ en-Nisâ 4/116; eş-Şûrâ 42/25; ez-Zümer 39/53; el-Mâide 5/101; el-Hac 22/ 60.

⁶⁹ Nûr 24/22.

8. Sınıf DKAB ders kitabının 3. Ünitesinde “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Yusuf (a.s.)” konusu işlenirken Yusuf peygamberin affedici oluşuna değinilmiştir. Hz. Yusuf’un affedici olması ders kitabında şöyle anlatılmıştır:

“...buğday almak için iki kere Kenan ilinden Mısır’a geldiler. Hz. Yusuf (a.s.) onları tanıdı ama onlar kardeşlerini tanımamışlardı. Hz. Yusuf (a.s.), kendini ağabeylerine tanıttince yıllar önce yaptıklarından büyük utanç duydular. Hz. Yusuf (a.s.) onları affettiğini söyleyerek ailesinin tamamını Mısır’a davet etti.”⁷⁰

Ders kitabında ağabeylerinin küçük yaşta kendisine karşı yapmış oldukları kötülüğe rağmen Yusuf peygamberin onları affetmesi ele alınmış ve öğrencilere güzel bir örnek olarak sunulmuştur.

Hz. Yusuf peygamberin bu güzel davranışının öğretilmek istenmesi öğrenciler açısından önemli bir kazanımdır. Çünkü bireyin hayatında affetmek/affedilmek sürekli olagelen doğal bir davranıştır. Yaratıcıya veya diğer insanlara karşı hata yapan kişinin zaman zaman yaptıklarından pişman olması ve af dilemesi akliselim bireyler için olağan bir durumdur. Kur’an-ı Kerim’de Yüce Allah (c.c.) bazı peygamberlerin dahi hataları sonucunda af dilemesini örnek olarak sunmuştur.⁷¹ Af dilemek gibi affedici olmak da insana mahsus bir durumdur. Yüce Allah (c.c.) affedici olmayı müminlerin özellikleri⁷² arasında saymıştır.⁷³

Affetmenin davranış eğitiminde bir yöntem olarak önerildiği bilinmektedir. Öğrencilerin yapmış olduğu hatalarda onları cezalandırmak yerine affetmenin daha olumlu sonuçlar vereceği kanaatine varılmıştır. Bu nedenle eğitimcinin anlayışlı davranması, hoşgörülü ve affedici olması yapılan hataların düzeltilmesinde daha etkili olmaktadır.⁷⁴

“Affedicilik, özellikle çocuk eğitiminde ihmal edilmemesi gereken bir prensiptir. Eğitim-öğretim esnasında çocuk bazen ilginç, büyüklere göre anlamsız hatta uygun olmayan sorular sorabilir. Ya da ailenin ve çevrenin olumsuz etkilerinden kaynaklanan yanlış davranışlar sergileyebilir. Bu durumda çocuk sert bir dille azarlanmamalı, yumuşak bir üslupla hataların düzeltilmesi yoluna gidilmelidir.”⁷⁵

Okulda öğretmeni, evde ailesi tarafından hata yaptığında affedilen çocuk, empati kurarak affetmeyi öğrenecektir. Bu sebeple yapılan hatalarda cezalandırma yerine affetme öncelikli olmalıdır. Böylece öğrencilerin bu güzel davranışı kazanmaları daha kolay olacaktır.

⁷⁰ Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 85.

⁷¹ Detaylı bilgi için bkz. El- Kasas 28/17-18; es-Sad 38/21-26; el-Enbiya 21/87-88.

⁷² eş-Şûrâ 42/37.

⁷³ Fatma Çapcıoğlu, “Affedicilik Değeri Üzerine”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 9/18 (Temmuz Aralık 2015), 119-123.

⁷⁴ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’da Affetme Olgusu İnsanların Birbirlerini Affetmeleri”, *Diyanet İlmî Dergisi* 43/4 (Ekim Kasım Aralık 2007), 24

⁷⁵ Yılmaz, “Hz. Peygamber’in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörülü”, 127.

2.5. Güzel Ahlaklı Olmak

İslam dininin övdüğü davranışlardan bir tanesi de güzel ahlak sahibi olmaktır. Ahlak, Arapçada “seciye, tabiat, huy” mânalarına gelen “hulk” veya “huluk” kelimesinin çoğuludur. İslâmî kaynaklarda hulk ve ahlâk terimleri genellikle iyi ve kötü huyları, fazilet ve rezîletleri ifade etmek üzere kullanılmıştır.⁷⁶ Bu bağlamda ahlak, “insanın, iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışların bütünüdür.”⁷⁷

Dini inançlar ve dinlerin temelini oluşturan kutsal kitaplar toplumun ahlakını şekillendiren ve ahlaki şuur oluşturan en önemli unsurlardır. Ahlakın temelinde dini inançların olduğu ve toplumun ahlak anlayışının oluşmasında bu inançların etkin rol oynadığı açık bir gerçektir.⁷⁸ İslam dini de ahlaklı bir toplum oluşturmak için öneri ve tavsiyelerde bulunmuş ve ahlaklı yaşamayı önemsemiştir.

Dinimiz insanları mükemmel bir ahlaka kavuşturmak istemiş, “Ve sen yüce bir ahlak üzeresin.”⁷⁹ diye buyurarak Hz. Muhammed’i (s.a.v.) örnek göstermiştir. Peygamber Efendimiz de (s.a.v.) bir hadisinde “Sizin en hayırlınız ahlakı en güzel olanınızdır.”⁸⁰ buyurmuş ve insanları güzel ahlaklı olmaya teşvik etmiştir.

7. Sınıf DKAB ders kitabının 1. Ünitesinde “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İsa (a.s.)” başlığı altında İsa peygamberin hayatı anlatılırken onun çocukluk dönemindeki güzel ahlakına değinilmiştir. Kitapta bu konu “Hz. İsa (a.s.); annesine saygılı, iyi ahlaklı, güzel huylu bir çocuktur. Annesi de onu özenle yetiştirmeye çalışıyordu.” ve “Hz. İsa (a.s.) uzun yıllar Mısır’da kaldı, hayatının önemli bir bölümünü annesiyle birlikte Mısır’da geçirmişti. O; olağanüstü özellikleri olan, güzel ahlaklı bir çocuktur...”⁸¹ ifadeleriyle ele alınmış ve onun güzel ahlakı öğrencilere örnek olarak sunulmuştur.

7. Sınıf DKAB ders kitabının 2. Ünitesinde “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İsmail (a.s.)” başlığı altında İsmail peygamberin hayatı anlatılırken de güzel ahlak konusuna değinilmiştir. Bu bölümde Hz İsmail peygamberin güzel ahlaklı bir çocuk oluşundan bahsedilmiş ve öğrencilere örnek gösterilmeye çalışılmıştır. Kitapta “Hz. İsmail (a.s.) annesiyle birlikte Mekke’de yaşıyordu. O, burada Cürhümîlerin çocuklarıyla oynuyor, koyunları otlatıyor, ok atmayı ve avcılık yapmayı öğreniyordu. Zamanla o büyümüş; annesine saygılı, güzel ahlaklı bir çocuk olmuştu.”⁸² ifadeleri kullanılmış ve Saffat suresinin 101. ayeti delil gösterilmiştir.

⁷⁶ Mustafa Çağrı, “Ahlak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/1.

⁷⁷ İbrahim Hakkı Aydın - Eyüp Bekiryazıcıoğlu, *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi* (İstanbul, Yenda Yayınları, 2011), 20.

⁷⁸ Aşikoğlu, “Kuran’daki Örnek Olayların (Mesellerin) Ahlakî Bilinç Geliştirmedeki Rollerini (Bahçe Sahipleri Örneği)”, 1.

⁷⁹ el-Kalem 68/4.

⁸⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Boğa (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1407), “Edeb”, 39.

⁸¹ Çamyar - Yıldız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 7, 28.

⁸² Çamyar - Yıldız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 7, 51.

Dinimize göre iyi bir Müslüman olmak için insanların inanıp ibadet etmesi yeterli değildir. İnanıp ibadet etmekle birlikte güzel ahlaklı olması da gerekmektedir. Zaten İslam dininin temel amaçlarından biri insanları güzel ahlaka yöneltmektir. Bunun için dinimiz insanlardan güzel ahlaklı olmalarını istemektedir. İnsanlara bu doğrultuda tavsiyelerde bulunup yapması ve kaçınması gereken davranışları bildirmektedir.

Çocuğun ahlakî kişiliğinin gelişiminde ailenin rolü temel olmakla birlikte, çocuğun zamanının büyük çoğunluğunu içinde geçirdiği okul da etkili olmaktadır. İlköğretim yıllarının, kişiliğin ve bireyselliğin oluşmaya başladığı dönem olması nedeniyle, bu dönemde yetişen neslin kişiliklerini oluşturacak olan ahlakî değerlerin eğitimine öncelik tanınmalıdır.⁸³

Hız İsa ve Hz İsmail peygamberlerin çocukluk yıllarında güzel ahlaklı olmalarının kitaplarda yer alması ilköğretim çağındaki öğrencilerin onları örnek almalarını kolaylaştıracaktır. Ancak güzel ahlak konusunun daha detaylı bir şekilde işlenmesi ve ön plana çıkarılması gerekmektedir. Sadece birkaç cümle ile geçiştirilmesi gözden kaçabilir. Böylesi önemli bir konunun hikâyeleştirilmesi, somut hale getirilmesi ve örnek olaylarla öğrencilere sunulması onların zihinlerinde daha kalıcı olmasını sağlayacaktır.

2.6. Azimli Olmak

İslam dininin övdüğü davranışlardan bir tanesi de azimli olmaktır. Sözlükte “ısrarla istemek, kastetmek, kesin karar vermek; kesin karar, irade, sabır” gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁴ Ayetlere baktığımız zaman karar verme, sabır, çaba, takdire değer iş anlamlarında da kullanılmaktadır.⁸⁵ Bu anlamlar doğrultusunda “azm” kelimesi “Üzerinde iyice düşünülmüş, âdeta olmazlarından ayıklanarak kesin ve saf bir irade halinde kalbe yerleşmiş bir iradenin, sahibi tarafından her şeye rağmen, düşüncesini yerine getirme konusunda sabırlı ve kararlı davranmasıdır.”⁸⁶ şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımindan da anladığımız gibi azimli olmak bir işi yorulmadan, bıkmadan ve tüm zorluklara rağmen sabırla sonuna kadar devam ettirmek demektir. Tüm peygamberlerin ortak özelliklerinden birisi olan bu örnek davranış ders kitaplarında öğrencilere kazandırılmak istenmiştir.

8. Sınıf DKAB ders kitabının 2. Ünitesi “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Şuayb (a.s.)” başlığı altında Şuayb peygamberin hayatı anlatılırken onun zorluklar karşısındaki azimli duruşu ele alınmıştır. Kitapta geçen ifadeler şöyledir: “Medyenlilerin küçümsemelerine, dışlamalarına ve

⁸³ Mevlüt Kaya, “İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarındaki Ahlakî Konuların Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/ 23 (2007), 25-26.

⁸⁴ Mustafa Çağrı, “Azim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/328.

⁸⁵ Âl-i İmrân 3/159; el-Bakara 2/227; Lokmân 31/17; eş-Şûrâ 42/43.

⁸⁶ Yavuz Fırat, “Kur’an’da Peygamberler Hakkında Kullanılan ‘Ulu’l-Azim Vafına Dair”, *Bilimname* 11/2 (2006), 85.

tehditlerine rağmen Hz. Şuayb tebliğinden vazgeçmedi. Onları bir olan Allah'a (c.c.) kulluk etmeye, ölçü ve tartıda yaptıkları hilelerden vazgeçip ticaretlerinde adil olmaya çağırdı.”⁸⁷

Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi Hz. Şuayb'ın Allah'a (c.c.) kulluk etmeye ve adil olmalarına dair söylemleri kararlılıkla devam etmiştir.

8. Sınıf DKAB ders kitabının 5. Ünitesi “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Nuh (a.s.)” konusu içerisinde Nuh peygamberin hayatı anlatılırken onun azimle çabalamasına değinilmiştir. Kitapta bu durum şöyle anlatılmaktadır:

“Hz. Nuh (a.s.), gece gündüz demeden tevhide davetini bazen gizli bazen açıktan devam ettirdi. Ancak Hz. Nuh'un (a.s.) kavmi “...Parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler.” Buna rağmen Hz. Nuh (a.s.) vazgeçmedi, her fırsatta insanları puta tapmamaları konusunda uyardı, Allah'a (c.c.) kulluk etmeleri gerektiğini anlattı.”⁸⁸

Tüm peygamberlerin ortak özelliği olan azimli ve kararlı bir duruş sergilemek,⁸⁹ önüne çıkan engellere rağmen vazgeçmemek, öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren kazanması gereken bir davranıştır. Çünkü başarı ancak sonuna kadar azmederek, kesin ve kararlı olarak kazanılabilir. “Zira aceleye ve endişeye kapılmadan, sabır, sebat ve teenni ile hareket eden kimseler hedeflerine ulaşmada kararsızlığa kapılmazlar ve bu hususta daha azimli ve kararlı bir tutum sergilerler.”⁹⁰

Azim sahibi olmanın öğrencilere kazandırılması onların gerek öğrencilik hayatında gerekse öğrencilik sonrası hayatlarında karşılaşacakları sorunlara karşı kendilerini güçlü hissetmelerine, nerede nasıl davranacaklarını bilmelerine ve sorundan kaçmak yerine sorunun üzerine gidip çözmelerine katkı sağlayacaktır.

2.7. Geçimini Sağlamak İçin Çalışmak

İslam dininin önemseydiği ahlaki davranışlardan bir tanesi de geçimini sağlamak için çalışmaktır. İslâm literatüründe çalışmak anlamında kullanılan kesb kelimesi, kişinin kendisine veya başkasına faydası dokunan şeyleri kazanmak için çalışması olarak tanımlanmaktadır.⁹¹

İslam dini çalışmaya büyük önem vermiş ve Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de insan için sadece çalışmasının var olduğunu ve çalışmasının karşılığının tastamam verileceğini haber vermiştir.⁹² Nitekim peygamberimiz bir hadisinde alın teri dökerek çalışmayı teşvik konusunda

⁸⁷ Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 61.

⁸⁸ Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 129.

⁸⁹ Muammer Bayraktutar, “Hz. Peygamber'in Örnekliği Bağlamında Olaylar Karşısındaki Azim ve Kararlılığı”, *Ekev Akademi Dergisi* 16/50 (Kış 2012), 75.

⁹⁰ Bayraktutar, “Hz. Peygamber'in Örnekliği Bağlamında Olaylar Karşısındaki Azim ve Kararlılığı”, 74.

⁹¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Kesb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/304.

⁹² en-Necm 53/39-41.

“Hiç kimse, elinin emeğinden daha hayırlı bir yiyecek yememiştir.”⁹³ buyurmuştur. Başka bir hadisinde “Kişinin iplerini alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, onun için, insanlara gidip dilenmesinden daha hayırlıdır.”⁹⁴ buyurarak dilenmeyi yasaklamış ve çalışmayı teşvik etmiştir.

Normal insanlar gibi birer beşer olarak peygamberler de Allah’ın (c.c.) lütfu olan temiz ve helâl rızıklardan yararlanmak ve ailelerinin geçimlerini sağlamak amacıyla çeşitli işler yapmışlardır. Kur’an-ı Kerim birçok ayette peygamberlerin el emeğine işaret etmiş ve onları bizlere örnek göstermiştir.⁹⁵ Bu bağlamda DKAB ders kitaplarında peygamberlerin hayatı anlatılırken onların geçimlerini sağlamak için çalışmalarına değinmiş ve öğrencilere bu davranışı kazandırmak istemiştir.

5. Sınıf DKAB ders kitabının 2. Ünitesi “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Davud (a.s.)” başlığı altında Davud peygamberin hayatı anlatılırken onun çalışma hayatına da değinilmiştir. Kitapta bu durum “Hz. Davud (a.s.) kendi el emeğiyle geçimini sağladı. Yüce Allah, Hz. Davud’a (a.s.) zırh yapmayı öğretmişti. Bu zırhları satarak geçinirdi. O yaptığı sağlam ve dayanıklı zırhlar sayesinde İsrailoğullarına da savaşta avantaj sağlamış oluyordu.”⁹⁶ ifadeleriyle anlatılmıştır. Devamında ise Hz. Davud’un çalışması Müslümanlara örnek gösterilmek istenmiş ve “Müslümanlar onun kendi el emeğiyle geçinmesinden ve üretmek içinde yaşadığı topluma katkı sunmasından dersler çıkarmalıdır.”⁹⁷ ifadeleri kullanılmıştır.

6. Sınıf DKAB ders kitabının 2. Ünitesi “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Zekeriya (a.s.)” başlığı altında Zekeriya peygamberin hayatı anlatılırken onun geçimini sağlamak için çalışmasına ve mesleğine değinilmiştir. Bu konu kitapta “Hz. Zekeriya (a.s.) marangozluk yaparak geçimini sağlıyordu. Hz. Muhammed (s.a.v.) onunla ilgili olarak bir hadisinde “Zekeriya marangozdu.” buyurmuştur. Hz. Zekeriya (a.s.) hem geçimini sağlamak için çalışıyor hem de Mescid-i Aksâ’daki görevini yerine getiriyordu...”⁹⁸ ifadeleriyle anlatılmıştır. Böylece Hz Zekeriya’nın peygamberlik görevini yaptığı ve bunun yanında geçimini sağlamak için marangozluk yaptığı belirtilmiştir.

8. Sınıf DKAB ders kitabının 1. Ünitesinde “Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Musa (a.s.)” kıssası anlatılırken Musa peygamberin çalışma hayatına değinilmiştir. Kur’an-ı Kerim’den Hz. Musa’nın Medyen suyu kenarında hayvanlarını sulayan bir grup ve ileride hayvanlarının suya gelmesini engelleyen iki kadınla konuşmasını ve onlara yardım etmesini ele alan Kasas suresinin 23 ve 24. ayetleri örnek gösterilmiştir. Sonrasında ise “Bu iki kızın babası Hz. Musa’yı (a.s.) evine davet etti.

⁹³ Buhârî, “Buyû”, 15; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1421), 2/314.

⁹⁴ Buhârî, “Zekât”, 50.

⁹⁵ Hûd 11/37-38; el-Kasas 28/ 26-27; Tâhâ 20/18; el-Enbiyâ 21/ 80; Sebe’ 34/10.

⁹⁶ Hulusi Yiğit vd., *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5* (Ankara: Başak Yayıncılık, 2022), 53.

⁹⁷ Yiğit vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5*, 118.

⁹⁸ Sadullah Macit, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6* (İstanbul: Fcm Yayıncılık, 2021), 50.

Aralarında bir anlaşma yaptılar. Hz. Musa (a.s.) bu anlaşma gereği bu adamın yanında on yıl çobanlık yaptı ve kızlarından biriyle evlendi. On yılı tamamlayınca Mısır'a geri dönmeye karar verdi.”⁹⁹ ifadelerine yer verilmiştir. Burada Hz. Musa'nın henüz peygamber değilken başından geçen olay ve onun bir anlaşma gereği 10 yıl çobanlık yaparak geçimini sağlaması vurgulanmıştır.

Ailesinin rızkını temin etmek tüm peygamberlerin ortak özelliğidir. Onlar da diğer insanlar gibi geçimlerini sağlamak için çalışmışlardır. İslam dini dilenciligi hoş görmemektedir. Bu nedenle çalışıp çabalamak, helalinden para kazanmak dinimizin emridir.

Çalışarak kazanmanın küçük yaşlardan itibaren öğrencilere öğretilmesi son derece önemlidir. Başkalarının eline bakmak, dilenmek veya hırsızlık yapmak gibi kötü alışkanlıkların önüne geçebilmek için bu davranışın küçük yaşlardan itibaren öğretilmesi gerekmektedir. Geçimini sağlamak için çalışma bilincini kazanan bir öğrenci ileriki yaşlarında kimseye muhtaç olmadan ve kimsenin malına göz koymadan yaşayabilmek için kendi elinin emeğiyle kazanmaya çalışacaktır. Buna göre kendisine hedefler oluşturacak ve o doğrultuda emek harcayacaktır.

Sonuç

Yüce Allah (c.c.) tarafından insanlara rehberlik etmek gayesi ile gönderilen peygamberler ideal birer rol modelidir. Bu sebeple Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de geçmiş dönemde yaşamış peygamberlerinin hayatlarını kısca yöntemiyle insanlara sunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de kıssalar açısından zengin bir muhteva olduğunu görüyoruz. Kıssalara baktığımız zaman önemli olan yer, kişi veya zaman değil verilen mesajdır. Yüce Allah (c.c.) vermek istediği mesajlar öncülüğünde insanları doğru ve güzel olana ulaştırmak istemiş ve yasaklardan, haram olanlardan uzaklaştırmaya çalışmıştır.

Kıssalar yoluyla ilk peygamberden itibaren İslam dininin inanç esasları ve ibadetlerinin yanı sıra ahlaki davranışlar da ön plana çıkarılmak istenmiştir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin hayatları anlatılırken onların insanlara örnek olabilecek ahlaki davranışları üzerinde sıklıkla durulmuştur. Buradaki amacın insanların peygamberleri rol model olarak benimsemelerini sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü insanların özellikle ahlaki olarak beğendikleri kişileri rol model edinmeleri daha kolaydır. Onlarla kendi hayatları arasında özdeşim kurarlar ve onların yaşam tarzlarını kendi hayatlarında benimserler.

İDKAB ders kitaplarında peygamber kıssaları ele alınırken de birçok ahlaki davranış ön plana çıkarılarak öğrencilere kazandırılmak istenmiştir. Bu ahlaki davranışlar peygamberlerin hayatlarından kısa örneklerle sunulmuştur. Böylece ahlaki davranışlar somutlaştırılmış ve öğrencilerin hayatında uygulanabilir olması sağlanmak istenmiştir.

İDKAB dersi sayesinde küçük yaşlardan itibaren birçok peygamberin hayatını öğrenmesi, onların güzel ahlaki davranışları hakkında bilgi edinmesi ve onları örnek kişiler olarak kabul etmesi öğrencilerin hayatında kalıcı izler bırakacaktır. Böylece hayâli karakterleri rol model

⁹⁹ Nayir vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 8, 34.

edinmek yerine yaşamış, gerçek bir insanı/peygamberi rol model edinmeleri ve onu benimseyip özdeşim kurmaları daha kolay olacaktır.

Ahlakî davranışların öğrencilerin hayatında kalıcı olabilmesi için şu önerilerde bulunulabilir:

- İDKAB dersi öğretim programı içerisinde peygamberlerin ahlakî davranışlarına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Öğretim programının güncellenerek peygamberlerin örnek davranışlarının ön plana çıkarılması gerekmektedir.
- Peygamberlerin hayatları sade ve monoton anlatımdan kurtarılmalı ayet, hadis ve edebî metinlerle desteklenmelidir. Öğrencilerin ahlakî davranışı kazanmalarına yardımcı olacak video, çizgi film, kısa film vb. izletilmelidir.
- Peygamberlerin örnek ahlakî davranışları soyut ifadelerden uzak, somut bir şekilde hikâyeleştirilerek ve öğrencilerin seviyesine uygun hale getirilerek sunulmalıdır.
- Ders sırasında kullanılan öğretim yöntemleri ve araç-gereçleri öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda seçilmelidir. Öğretim yöntemleri ve araç-gereçleri öğrencilerin dikkatini çekmeli ve öğrencilerin derse aktif katılımını sağlamalıdır.
- Peygamberlerin ahlakî davranışları işlenirken öğrencilerin o ahlakî davranışları uygulamaya dönüştürecek ilke ve yöntemlere başvurulmalıdır. Ders hızlıca anlatılıp geçilmemeli, mutlaka uygulamaya yönelik etkinlikler yapılmalıdır.

Gerek dersin içeriği gerekse öğretmenin hal ve tavrı öğrencinin peygamberi sevmesine katkı sağlamalıdır. Öğrenci, peygamberi sevdiği oranda onu örnek almaya ve onun güzel ahlakî davranışlarını hayatında uygulamaya istekli olacaktır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1421.
- Akıncı, Adem. "Kur'an'daki Kıssalar Ve Din Öğretimindeki Yeri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/13 (Ocak-Haziran 2004), 42-64.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. "Kuran'daki Örnek Olayların (Mesellerin) Ahlakî Bilinç Geliştirmedeki Rollerini (Bahçe Sahipleri Örneği)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 1-4.
- Aydın, İbrahim Hakkı - Bekiryazıcıoğlu, Eyüp. *İslâm Ahlâk Esasları ve Felsefesi*. İstanbul: Yenda Yayınları, 2011.
- Bayar, Mustafa. "Din ve Ahlak Öğretiminde Kuran Kıssalarının Önemi: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Eyyüp Kıssası Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/34 (2014), 740-749.
- Bayraktutar, Muammer. "Hz. Peygamber'in Örnekliliği Bağlamında Olaylar Karşısındaki Azim ve Kararlılığı". *Ekev Akademi Dergisi* 6/50 (Kış 2012), 71-87.
- Bilgin, Beyza. "Ahlâk Terbiyesinde Dînî Hikayeler". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1 (1994), 51-74.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmî'u's-sahîh*. thk. Mustafa Dib el-Boğa. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1407.
- Çağrı, Mustafa. "Sabır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/337-339. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çağrı, Mustafa. "Af". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/394-395. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çağrı, Mustafa. "Ahlak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/1-9. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Çağrı, Mustafa. "Azim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/328-329. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çamyar, Selahattin - Yıldız, Hacer. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* 7. Ankara: Gün Yayıncılık, 2022.
- Çapcıoğlu, Fatma. "Affedicilik Değeri Üzerine". *Toplum Bilimleri Dergisi* 9/18 (Temmuz Aralık 2015), 115-138.
- Fırat, Yavuz. "Kur'an'da Peygamberler Hakkında Kullanılan 'Ulu'l-Azim Vafına Dair", *Bilimname* 11/2 (2006), 73-95.
- Görgün, Tahsin. "Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine". *IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*.19-40. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Gündüz, Muhammed Muhdi. "Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Hz. Nuh Kıssası". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/123 (Aralık 2021), 225-239.
- Kabakçılı, Osman. "Hz. Şuayb Kıssasının Ahlak İlkeleri Açısından Analizi". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran-June 2021),111-125.

- Kara, Mustafa. "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz". *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014), 69-102.
- Kara, Mustafa. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Karaman, Fikret. "Dinî Değerlerin İletişiminde Üslup ve Güzel Konuşmanın Etkisi". *Diyanet İlmî Dergi* 58/3 (Temmuz Ağustos Eylül 2022), 1231-1256.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Affetme Olgusu İnsanların Birbirlerini Affetmeleri". *Diyanet İlmî Dergisi* 43/4 (Ekim Kasım Aralık 2007), 7-30.
- Kaya, Mevlüt. "İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarındaki Ahlaki Konuların Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/23 (2007), 23-50.
- Kıncal, Remzi Yavaş (ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2010.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- MEB (2018). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*.
- Macit, Sadullah. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6*. İstanbul: Fcm Yayıncılık, 2021.
- Nayir, Sebahattin vd. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8*. Ankara: Korza Yayıncılık, 2022.
- Okumuşlar, Muhiddin. "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2006) 237-252.
- Sarıbaş, Hüseyin. "Kur'an ve Sünnette Sabır İman İlişkisi". Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Şengül, İdris. "Kur'an'ın Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi". *I. Kur'an Sempozyumu*. 133-140. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994.
- Şengül, İdris. "Kıssa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/498-500. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Şengül, İdris. *Kur'ân Kıssaları Üzerine*. İzmir: Işık Yayınları, 1994.
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Türk Dil Kurumu Sözlükleri". Erişim 11 Kasım 2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Topçubay, Kubat Ali. "Din Öğretimi Programları". *Din Öğretiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. ed. Hacer Aşık Ev. 1-34. İstanbul: Lisans Yayınları, 2. Baskı, 2023.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kesb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/304-306. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yıldırım, Suat. "Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar". *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (1979), 37-63.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.
- Yılmaz, Hüseyin. "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Sivas 2004), 109-132.

Yılmaz, Macit. “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Kur’an Kıssaları ve Kullanılışı”. *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014), 137-154.

Yılmaz, Macit. *İslam Ahlâk Eğitiminde Kuran Kıssaları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Yiğit, Hulusi vd. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 5*. Ankara: Başak Yayıncılık, 2022.

Yüksel, Mukadder Arif. “Kur’ân’da İlâhî Sinama ve Sabır”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/3 (Aralık 2020), 121-143.

Yürük, Tuğrul – Topchubaev, Kubatali. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 22/1 (Haziran 2022), 415-436.